ARAB TILIDA SINONIMLARNING QO‘LLANISH XUSUSIYATLARI

Isoqulova Dildora
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti 3-kurs talabasi
doi.org/10.5281/zenodo.20438370

Annotatsiya: Ushbu maqolada arab tilidagi sinonim so‘zlarning qo‘llanish xususiyatlari va ularning semantik farqlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida arab tilidagi ayrim ma’nodosh so‘zlarning nutqdagi vazifasi, uslubiy xususiyatlari hamda ma’no nozikliklari o‘rganildi. Shuningdek, sinonimlarning Qur’on, adabiy matnlar va kundalik nutqdagi qo‘llanilishi misollar asosida yoritildi. Maqolada arab tilidagi sinonimiya hodisasi til boyligini oshiruvchi muhim lingvistik vosita ekanligi haqida xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: arab tili, sinonimiya, sinonim so‘zlar, semantika, lingvistika, ma’no farqlari, uslubiy xususiyatlar, Qur’on tili, arab tilshunosligi, leksikologiya

KIRISH

Arab tili dunyodagi eng boy va qadimiy tillardan biri hisoblanadi. Ushbu til o‘zining grammatik murakkabligi, keng lug‘at boyligi hamda uslubiy imkoniyatlari bilan boshqa tillardan ajralib turadi. Ayniqsa, arab tilida bir-biriga yaqin ma’noni ifodalovchi sinonim so‘zlarning ko‘pligi tilning boyligini namoyon etuvchi muhim omillardan biridir. Sinonimlar tilshunoslikning muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, ular nutqning ta’sirchanligi, aniqligi va uslubiy rang-barangligini ta’minlaydi. Arab tilida sinonim so‘zlar faqat umumiy ma’nodosh bo‘lib qolmay, balki ma’no nozikliklari, hissiy bo‘yoqdorligi va qo‘llanish vaziyatiga ko‘ra ham bir-biridan farqlanadi. Shu sababli arab tilidagi sinonimlarni o‘rganish tilning semantik va uslubiy xususiyatlarini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Arab tilida sinonimiya hodisasi Qur’on oyatlarida, hadis matnlarida, mumtoz adabiyotda hamda zamonaviy arab tilida keng uchraydi. Har bir sinonim so‘zning o‘ziga xos qo‘llanish o‘rni mavjud bo‘lib, ularning noto‘g‘ri ishlatilishi ma’no noaniqligiga olib kelishi mumkin. Shu jihatdan sinonimlarni ilmiy jihatdan tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada arab tilidagi sinonimlarning qo‘llanish xususiyatlari, semantik farqlari va uslubiy vazifalari misollar asosida tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Sinonimiya tilshunoslikda bir-biriga yaqin yoki umumiy ma’noni ifodalovchi so‘zlar munosabatini anglatadi. Arab tilida sinonimlar juda keng rivojlangan bo‘lib, ular tilning boyligi va uslubiy imkoniyatlarini namoyon etadi. Biroq arab tilidagi sinonim so‘zlar to‘liq bir xil ma’noni anglatmaydi. Ular ma’no nozikliklari, hissiy bo‘yoqdorligi, qo‘llanish uslubi va nutq vaziyatiga ko‘ra farqlanadi. Arab tilida sinonimlarning shakllanishiga tarixiy, madaniy va adabiy omillar katta ta’sir ko‘rsatgan. Ayniqsa, Qur’on tili va mumtoz arab adabiyoti sinonimlarning boyib borishida muhim rol o‘ynagan. Biror ma’noni turli usullarda ifodalash arab tilining balog‘at va fasohat xususiyatlarini kuchaytiradi.

Masalan, arab tilidagi “نظر“ ,”رأى” va “شاهد” fe’llari umumiy jihatdan “ko‘rmoq” ma’nosini bildiradi. Ammo ular qo‘llanishiga ko‘ra farqlanadi. “رأى” oddiy ko‘rishni anglatsa, “نظر” diqqat bilan qarash ma’nosini bildiradi. “شاهد” esa guvoh bo‘lish yoki voqeani bevosita ko‘rish ma’nosida ishlatiladi. Bu esa sinonimlar o‘rtasidagi semantik farqni ko‘rsatadi. Shuningdek, “قلب” va “فؤاد” so‘zlari ham “yurak” ma’nosini bildiradi. Lekin “فؤاد” ko‘proq

hissiyot va ichki kechinmalar bilan bog‘liq holda qo‘llanadi. Qur’oni karimda ushbu so‘zlarning turli vaziyatlarda ishlatilishi ma’no nozikliklarini yanada yaqqol namoyon qiladi. Arab tilidagi sinonimlar uslubiy jihatdan ham muhim vazifani bajaradi. Adabiy matnlarda sinonimlardan foydalanish takrorning oldini oladi, nutqning ta’sirchanligini oshiradi va fikrni aniqroq ifodalashga yordam beradi. Shu sababli sinonimlarni to‘g‘ri qo‘llash arab tilini mukammal o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Arab tilida sinonimlarning ma’no farqlari ko‘pincha juda nozik jihatlar orqali ajralib turadi. Shu sababli bir ma’noni anglatuvchi ikki yoki undan ortiq so‘z har doim ham bir-birining to‘liq o‘rnini bosa olmaydi. Har bir sinonimning o‘ziga xos semantik va uslubiy vazifasi mavjud. Masalan, “جلس” va “قعد” fe’llari umumiy ma’noda “o‘tirmoq” deb tarjima qilinadi. Ammo “جلس” odatda tik yoki yuqori holatdan o‘tirish ma’nosini bildiradi. “قعد” esa ayrim holatlarda uzoq vaqt o‘tirib qolish yoki biror ishni tark etish ma’nosida ham qo‘llanadi. Shu sababli bu ikki fe’lning ishlatilish vaziyati bir-biridan farqlanadi. Yana bir misol sifatida “عام” va “سنة” so‘zlarini keltirish mumkin. Har ikkisi ham “yil” ma’nosini anglatadi. Biroq arab tilshunosligida “عام” ko‘proq yengillik va qulaylik bilan bog‘liq davr uchun ishlatilsa, “سنة” qiyinchilik yoki murakkablik bilan bog‘liq vaqtni ifodalashda uchrashi ta’kidlanadi. Qur’oni karimdagi ayrim oyatlarda ushbu farqni kuzatish mumkin.

Shuningdek, “قول” va “كلام” so‘zlari ham bir-biriga yaqin ma’noda ishlatiladi. “قول” ma’lum bir fikr yoki qisqa jumlani ifodalashi mumkin, “كلام” esa kengroq ma’noda nutq yoki gaplashuvni bildiradi. Bu esa sinonimlarning hajm va mazmun jihatidan ham farqlanishini ko‘rsatadi. Arab tilida “علم” va “معرفة” so‘zlari ham bilim ma’nosini anglatadi. Ammo “علم” ko‘proq chuqur va aniq bilimni ifodalasa, “معرفة” biror narsani tanish yoki bilib olish ma’nosida ishlatiladi. Shu sababli ushbu ikki so‘zning qo‘llanishi kontekstga qarab o‘zgaradi. Bundan tashqari, “خوف” va “خشية” so‘zlari ham “qo‘rquv” ma’nosini bildiradi. Lekin “خشية” ko‘proq hurmat va ulug‘lash bilan bog‘liq qo‘rquvni anglatadi. Diniy matnlarda ushbu so‘zning qo‘llanishi insonning Allohga bo‘lgan ichki hurmati bilan bog‘lanadi. “خوف” esa oddiy xavotir yoki qo‘rquv ma’nosida ishlatiladi.

Sinonimlarning bunday nozik farqlari arab tilining boy va murakkab til ekanligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, Qur’on va mumtoz adabiyotda sinonimlar juda ehtiyotkorlik bilan tanlangan bo‘lib, har bir so‘z ma’lum semantik va balog‘iy vazifani bajaradi. Shu sababli arab tilidagi sinonimlarni chuqur o‘rganish nafaqat lug‘aviy bilimni, balki matnni to‘g‘ri tushunish va tahlil qilish ko‘nikmasini ham rivojlantiradi. Arab tilini o‘rganuvchilar uchun sinonimlarni farqlash muhim ahamiyatga ega. Chunki ko‘plab talabalar ma’nodosh so‘zlarni bir xil deb qabul qilib, ularni noto‘g‘ri vaziyatda qo‘llashadi. Natijada nutqda semantik xatolar yuzaga keladi. Shu sababli sinonimlarni misollar va matnlar asosida o‘rganish samarali usullardan biri hisoblanadi.Demak, arab tilidagi sinonimlar nafaqat til boyligini ko‘rsatadi, balki nutqning aniqligi, ta’sirchanligi va uslubiy go‘zalligini ta’minlovchi muhim lingvistik vosita sifatida xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, arab tilidagi sinonimlar tilning boyligi va uslubiy imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim lingvistik hodisalardan biridir. Ma’nodosh so‘zlar umumiy ma’noga ega bo‘lsa-da, ular semantik nozikliklari, hissiy bo‘yoqdorligi va qo‘llanish vaziyatiga ko‘ra bir-biridan farqlanadi. Tadqiqot davomida arab tilidagi ayrim sinonim so‘zlarning ma’no va uslubiy jihatdan o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilindi. Misollar orqali sinonimlarning nutq aniqligi va ta’sirchanligini oshirishdagi ahamiyati yoritildi. Ayniqsa, Qur’on tili va arab adabiyotida

sinonimlarning juda nozik ma’no farqlari asosida qo‘llanishi arab tilining boy va mukammal til ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, sinonimlarni chuqur o‘rganish arab tilini o‘rganuvchilarning lug‘at boyligini oshirish, matnlarni to‘g‘ri tushunish va fikrni aniq ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu sababli arab tilida sinonimlarni ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ҳожиев А. *Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати*. — Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002.
2. Nurmonov A. *Tilshunoslik nazariyasi*. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2008.
3. Sibavayh. *Al-Kitob*. — Bayrut: Dor al-Kutub al-Ilmiyya, 1988.
4. Al-Hoshimiy A. *Jawohir al-Balog‘a*. — Qohira: Dor al-Fikr, 1999.
5. Umar A. Muxtor. *Ilm ad-dalala*. — Qohira: Olam al-Kutub, 1998.
6. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. — Cambridge University Press, 2010.
7. Lyons J. *Semantics*. — Cambridge University Press, 1977.